

проза

проза

Ірына Варабей

...якім пакручастым можа быць Жыцьцё –
бы нашыя зывілістыя беларускія рэчкі...

Брат родны. Брат малочны.

Аповед

*Дай, Боже, силы мне не соскользнуть с луча,
Сгорая на Пути – не превратиться в дым!..*

1.

— Саша, а дзе ж мама? — дзівіцца бацька, прыйшоўшы дамоў.

— Яна паехала... на машыне... белай... з чырвонай палоскай... з вялікім дзядзькам доктарам... Тата, яна рабіла вось так: ой! ой! — і мой трохгадовы брат кра-самоўна вышірае лоб усёю рукою і падае на канапу.

Мяне яшчэ няма. Я яшчэ толькі ўваходжу ў гэты цудоўны, дзіўны, несуладны, незразумелы Съвет.

Мой старэйшы трохгадовы брат пакуль ня ведае, як зьяўляюцца на съвет дзеци: яму скажуць, што ягоную, такую жаданую, сястрычку пасыля бясконцага зьбірання грошай урэшце купілі ў краме.

Мая маці міжволі працягнула традыцыю сваёй маці, якая мела звычку нараджаць дзяцей не пакідаючы працы. Мама нарадзілася проста ў полі, тады, “як аўсы дажыналі”, казала заўсёды мая бабка. Яна ня памятае дня: у тыя часы народзінаў ніхто не спраўляў, а ў маміным пасьведчанні запісана: “першая палова жніўня”. Бабуля проста перавязала пупавіну і пайшла жаць далей: была гарачая пара. Маміным зьдзіўленым чатыром братам і сёстрамі сказали: “Во, дзяўчынку знайшлі ў полі...”

Першыя схваткі мама адчула, калі рыхтавалася да вялікага мышца. Яна толькі-толькі замачыла бялізну. Баючыся, што калі яе колькі дзён ня будзе дома, бялізна канчаткова згніе, яна вырашыла хуценька парабіць усё, пакуль прыедзе “хуткая”. Зразумела, ні пра якія пральныя машыны тады яшчэ ня ведалі, а воду насілі з калодзежу. Раз-пораз мама кідалася на канапу, стогнучы і вышіраючы пот з ілба, потым ізноў кідалася да начовак, уражваючы гэтым майго маленъкага брата, з чыіх расказаў і асабліва паказаў яшчэ доўга будзе пацяшацца ўся сям'я.

Мае бацькі жывуць цяпер у Менску; сюды яны пераехалі год таму. Брат нарадзіўся там, на іх радзіме, у Чэрвені, дзе яны сустрэліся і пабраўліся.

2.

Чэрвень – маленькі, непадалёк ад Менску, гарадок, чыё навакольле вядомае выключна сваёй глухаманню – непралазнымі лясамі і балотамі, поўнымі дзічыны, грыбоў, ягадаў. Асабліва дурніцаў, як іх там называюць. Дурніцы ў тых краях зьбіраюцца посыцілкамі – шчодры ягадны куст страсаецца над рассыцеленай посыцілкай, потым ягады высыпаюцца ў вядро. Адылі дурніцы за добрыя ягады там ня лічацца. Чалавек рэдка цэніць тое, чаго мае забагата і задарма.

“Чэрвень” – ня першая назва гораду. Ён быў перайменаваны паводле назвы месяца, у якім быў “вызвалены ад польскіх акупантаў” на пачатку 20-х гадоў. Мае бацькі ня любяць успамінаць пра тыя гады. Я пачую аб іх толькі аднойчы. І толькі праз колькі дзесяткаў гадоў даведаюся пра Слуцкае паўстаньне 1920 году супраць Савецкай улады ў гэтых мясцінах.

Старожытная назва гораду была Ігумен. Наўрад ужо там знайдзецца той, хто зможа згадаць легенду пра манастыр, які насамреч там існаваў, і пра ягонага ігумена. Тым больш ніхто ўжо ня памятае пра адважны, няўлоўны партызанскі атрад Б.Сьвентарэцкага, што ўдала дзейнічаў у мясцовых лясах падчас Паўстаньня 1863-64 гадоў. Пераможаныя ўрэшце незылічонай расейскай арміяй, паўстанцы, пераважна шляхцічы, каб пазбегнуць рэпресіяў, вымушаныя былі бадзяцца па лясах, потым наймацца фурманамі, каваліямі ці чорнарабочымі. Ніхто ўжо ня помніць, што не было тады ніводнага шляхецкага дому, дзе б не аплаквалі хоць аднаго свайго забітага, пакаранага ці зынклага бяз вестак.

“Мы живём, под ногами не чуя страны.”

Дрымотная глухамань.

Пасталеўшы, я паспрабую даведацца ад маіх сваякоў пра паходжанье мамінага дзяячага прозывішча Качэрская, якое выглядае на дзіва старожытна-шляхетным, каб быць сялянскім. Па-другое, кожны, каго я сустрэну ў сваім жыцці з гэткім жа прозывішчам, акажацца маім даволі блізкім сваяком. Але... на свае роспіты я пачую больш пытаньняў, чым адказаў. Так, гэта яны памятаюць: наш пра-прадзед Качэрскі пасяліўся ў маленъкай, самай глухой вёсачцы Зелянкі, набыў сабе дом, завёў сям'ю. Але адкуль ён прыйшоў? Чаму? Адно толькі я даведаюся: калі. Гэта

было а другой палове XIX стагоддзя. Магчыма, і ён быў сярод тых тысячаў, што блукалі па лесе з запаленымі сьвечкамі ў руках – каб знайсьці адзін аднаго, расыярушаных пасъля чарговага бою, сабраца разам і рыхтавацца да наступнага.

Усе сьвечкі спаленыя.

І я, усяго толькі праз сто гадоў, уваходжу ў гэты добры і невыносы Сьвет у дзівотнай, безнадзейна-адмарожанай Краіне Забыцця.

3.

Кто шел впереди, не радел о великих корнях:
Сушил чернозем и срывал золотые соцветья.
Наверное, думал, что он истребляет сорняк.
Но он истреблял все, что люди растили столетья*.

Мая мама Шура (Аляксандра) нарадзілася ў гэтай жа вёсачцы Зелянкі, але хутка сям'я пераехала на бацькаўшчыну яе маці – у вялікую (больш за 100 двароў) вёску Рудню. Бацька маёй бабкі Мікола Буры трymаў млын, а таму быў моцным, заможным селянінам. Нездарма паненка са зьбяднелай шляхецкай сям'і пагадзілася выйсьці за яго замуж. Яна была адукаваная: ведала па-беларуску, расейску й польску і “хадзіла па вёсцы летам з парасонам”. Толькі яна адна была супраць, каб яе дачка (мая бабка) выдавала нагвалт сваю дачку Ніну, камсамолку, за багатага старога. (Даўняя, як сьвет, гісторыя: Ніна зьбегла са свайго вяселля да вясковага настаўніка, камсамольскага сакратара. Раптам пачалася Другая сусьветная вайна – і яна нахлябалася ўсіх балот партызанскай вайны разам з ім ды іхнім маленъкім сынам. Зрэшты, пражывуць яны разам 45 гадоў, вырасыцца дваіх дзяцей, трох унукаў і праунукаў – так і забыўшыся ажаніцца. Пажэнцца толькі ў апошні месяц ягонага жыцця, калі ён будзе ўжо ў бальніцы.)

Дык вось. Быў мой прадзед добрым дбайнім гаспадаром. Менавіта таму на пачатку 30-х яго павінны былі раскулачыць і саслаць у Сібір. Адно, што да гэта часу ён пасыпей ужо зрабіцца старым п'яніцам, таму, напэўна, Камітэт беднаты ўважыў яго за свайго. Млын, аднак, забралі і пасыпхова зруйнавалі. А вось сын ягоны Антось, чалавек сумленны ды, на гора, упарты, узяўся падвучыць Савецкую ўладу ў асобе старшыні калгасу (чыя сям'я спрадвеку лічылася за абібокаў і лайдакоў), з якога боку запрагаецца кабыла. За свае намаганьні атрымаў аддзяку: “Табе што?! Савецкая ўласціцца ня нравіца?!” – і выправіўся ў Сібірскія лагеры на 10 гадоў. Калі ягоны тэрмін ужо заканчваўся, пачалася вайна. Яго адправілі ў штрафны сапёрны батальён, які некалькі разоў за ўсю вайну быў цалкам зынішчаны – а ён пры гэтым заставаўся адзіным жывым. Даҳаты вярнуўся цэлым і здаровым, з поўным наборам медалёў салдацкай славы; і я буду чуць часам ад гэтых атэістак – маіх цётак і мамы – на кухні за чаркай: “А ёсьць жа ж Бог на белым сьвеце...” Дзед Антось надоўга перажыве сваіх крыўдзіцеляў і памрэ 85-гадовым у той самы дзень, калі народзіцца мой сын Антон.

* Тут і далей вершы майго брата Аляксандра Вараб'я (*aյтар*).

4.

Когда ты сам не ведаешь, не знаешь,
 Куда тебе идти и с кем тебе идти,
 Ты вспоминаешь детство,
 (...)
 Но тонут звуки песни колыбельной
 В борьбе бесчеловечной и бесцельной.

Мая бабка Надзея (сястра Антося) – адзіная з маіх родных бабак і дзядоў, каго я буду ведаць у сваім жыцці. Ня так доўга, праўда: яна памрэ, калі мне будзе дванаццаць. Астатнія не дачакаюцца нават майго нараджэння.

Мае самыя раннія ўспаміны будуць звязаныя з бабулінай хатай на ўскрайку вёскі, з маёй калыскай ля печы, з вялікай рудой каровай, на ўсю акругу ведамай праз свае свавольствы, з маленькой козачкай, з якой я буду сябраваць... З нямецкім каскамі з бабулінага агароду, прыстасаванымі практичнай беларускай рукой нам з братам пад зручныя начныя гаршкі... З вялізным колам – рэшткамі разваленага млыну – ля маліайнічай рачулкі, дзе мы будзем купацца і вудзіць рыбу... З дарогай, што проста ад бабульчынай хаты нырае ў запу гэтай змрочнай зялёной пачвары. Напэўна, менавіта так уяўлялі сабе немцы небяспечны для іх наш лес. А я дык ніколі ня буду баяцца лесу. З першых кроکаў на гэтай зямлі нас з братам будуць прывучаць да лесу нашыя бабуля і мама.

Бабуля Надзея гаворыць па-беларуску, і кожнае лета яна будзе сустракаць нас словамі: “А-а, мае любыя, я бачу, вы ўжо навучыліся гаворыць па-гарадскому!” І кожную восень менскія настаўнікі будуць выпраўляць нам з братам мову: “Дети должны говорить и писать правильно!” Мова наших бацькоў ужо выпраўленая: мама будзе расказваць мне, як яна плакала па начах, калі ў вучэльні настаўнікі кілі з яе і каралі за “дзеравенскае” вымаўленыне.

Бабуля Надзея ўмее чытаць і пісаць, і яна будзе чытаць мне казкі і апавяданні. Яна будзе першай, ад каго я пачую аб Ісусе. Я, ужо “готовая к борьбе за дело Коммунистической партии” піянерка, буду слухаць яе толькі з ветлівасці і думаць сабе, спачуваючы, якая ж мая бабуля цёмная і забабонная, што верыць у гэткія казкі.

5.

Мой дзед Барыс Качэрскі памёр падчас вайны. Не, ён не ваяваў. Ён пакутаваў на астму, якую набыў пасля газавых атакаў у Першую сусветную. Пасля ён ваяваў у грамадзянскую ў Чырвонай арміі і быў на кіраваны на Курсы чырвоных камандзіраў. Мог бы зрабіць добрую кар’еру ваеннага афіцэра, але надта сялянінам раздавалі абязаную зямлю. Дзед Барыс быў спакойным, лагодным, разумным чалавекам. Мама ніколі ня чула, каб ён лаяўся. Нават калі бабуля і крычала на яго. Г’яным яго яна бачыла толькі аднойчы, калі ёй было чатыры гады: пад вечар перад тым ён і абое ягоныя шурыны доўга і шумна аб нечым райліся, назаўтра дзед пайшоў некуды з канём, а вярнуўся без каня. Тады і напіўся... ”Зямля абязаная”, на якой ён цяжка і сумленна працаваў, адправілася за канём і цесьцевым млынам...

Не забралі яго ні ў армію, ні ў партызаны ў Другую сусветную. Сям’я, аднак, рабіла шмат на партызанаў: пяклі хлеб і гналі самагонку (для стэ-

рылізацыі і анестэзіі парапеных таксама...). Партызаны забіралі ўсе харчы па начах (як немцы свае “падаткі” – удзень).

Аднойчы прыйшлі ў хату:

– Дед, скидай валенки!

А яны ж былі апошнія на ўсю вялікую сям'ю. Дзед якраз сядзеў у іх каля печы.

– Ты ж у хаце сядзіш – табе ня трэба, – кажуць.

Тут мая наравістая бабка і выступіла:

– А ці ж ты ня бачыш, які ён хворы! А ці ня бачыш, колькі ў мяне дзяцей на печы! Можа, гэта ты прынясеш нам дроваў ды пасячэш іх!

– Ты што, старая? Или тебе Советская власть не нравітся?

Але ж мой лагодны дзед і ўзарваўся!

– Я ж ваяваў за гэтую ўласць! Я за яе здароўе аддаў! А вы, с..., яе немцу аддалі!

Дзеюкі проста пхнулі яго, звалілі з лаўкі, садралі валёнкі і пайшлі. Заадно прыхаплі 17-гадовага сына Міколу. (Усё сваё жыццё надалей – колькі буду яго ведаць – заўсёды, калі будзе п'яны, а п'яны ён будзе заўсёды, будзе згадваць сваю “партызаншчыну” і атаку Кенігзьбергу.)

Аднойчы ў вёсцы застаўся на ноч нямецкі атрад. Нехта з мясцовых жартайунікоў далажыў у Чэрвенскую камендатуру, што ў Рудні начуюць партызаны. ...Начны бой паміж немцамі і немцамі, што заляглі па абодвух берагах ракі, цягнуўся чатыры гадзіны. Раніцай, як разабраліся ў сваім дурноцці, яны сабралі ўсіх вясковых мужчынаў і адхвасталі іх шампаламі. Потым спалілі вёску. Добра, што без людзей. А ў суседній – спалілі з людзьмі.

Пасьля тae лупцоўкі дзед Барыс так і не падняўся з ложку...

6.

Майму бацьку пашанцевала. Ён нарадзіўся ў маленечкай вёсачцы Брадок – шэсцьць хатаў, скаваных у глухім лесе, – такой дрымотнай, што немцы не асьмельваліся туды і носу сунуць. Мама часам кпіла з яго: “Ты хоць немца жывога бачыў, га?”

Я наведаўся ў Брадок толькі адзін раз за ўсё жыццё, але ў памяці гэта застанецца. Гэта будзе тады, калі я ўжо стану вялікай дзяўчынкай, настолькі вялікай, што змагу пешицу пераадолець шлях ад вёскі Замятойка, дзе цяпер жывуць бацькавы сваякі. Мы з братам будзем бавіць тут свае басаногія канікулы, разам са стрыечнымі братамі ды сёстрамі займацца ўсім, чым займаюцца на вёсцы дзеці, і пісаваць сваю “правильную речь” мясцовымі дасыціпнымі фразамі, прымаўкамі ды сакавітай ляянкай.

Мой дзед Сідар Верабей памёр, калі яму было 72. Ён сёк дрэвы ў лесе, і яго заваліла сасной. Пасьля сябе пакінуў даволі маладую ўдаву – сваю трэцюю жонку (першыя дзьве памерлі) – з чатырма дзецьмі. Старэйшая з іх была ягоная падчарка: мая бабка Дар'я дзяўчынай была “падманутая маладым панам”. З дзіцём на руках ёй, вядома ж, было ня суджана выйсьці замуж. Але калі ейнай дачцы было 10 гадоў, браты знайшли ёй замужжа – выдалі за старога двойчы ўдаўца, у якога было ўжо 11 дзяцей. З ім яна нарадзіла яшчэ трох. Сярэдні з іх – мой бацька Пятро.

Нельга сказаць, каб яна мела шмат клопату са сваімі пасынкамі ды падчаркамі. Каторыя ўжо выраслі, пайшлі з Чэрвеншчыны і нават з Беларусі па адкукацьлю. Мой бацька нават і ня ведае пра лёс усіх. Адзін з іх, Яўгеній Вараб'ёў (пісаўся па-расейску – відаць, дзеля кар'еры), вырас да генерала падчас Другой сусветнай.

Ціхая, працавітая і цярплівая жанчына Дар'я памерла незадоўга да майго нараджэння, так і не даведаўшыся, што ейную ўнучку хацелі назваць Дар'яй...

7.

Зрэшты, маё нараджэнне было яшчэ пад пытаньнем.

У зруйнаваным дашчэнту Менску яшчэ не хапала жыльля. (Яго ніколі ня будзе хапаць; і я не разумею, чаму.) Таму бацькі здымаюць адзін пакойчык плошчай 7 кв.м. у прыватнай хаце на ўскрайку Менску – у Паўночным пасёлку. Аб нараджэнні яшчэ аднаго дзіцяці не магло быць і гаворкі.

Хутка, праўда, зъявілася надзея на атрыманьне асобнай кватэры. Бацька працеваў у выдавецтве “Ураджай”, а тады якраз Інстытут глебазнаўства распачаў будоўлю двух дамоў для сваіх супрацоўнікаў. Гэта быў невялікі шанец для простага журналіста, але ж. І мая рашучая мама выправіла бацьку да мясцкаму выпрошаць, каб іх паставілі ў чаргу “на паляпшэнне жыльлёвых умоваў”.

Другое дзіця магло стаць ладным аргументам у прасоўваныні чаргі...
Ж тым часам спраўдзіць мару іхняга маленъкага сына.

8.

Стаіўшы дых, Саша пільна разглядае гэтае дзіва, толькі што прынесенае ў хату і названае “твая сястрычка” – туга спавітую ляльку, якая ляжыць цяпер упоперак ложкі. Ён ня йдзе да стала на вячэр, адмаўляецца ад печыва і цукерак...

Але вось мае вусны заварушыліся. Цмокнулі. Я расплюшваю вочы і ўтаропліваю ў яго.

Саша вохкае, выпулпішы вочы. Аж затросцяся:

– Мама! Мама! Яна ж жывая! Паглядзі на яе! Яна жывая! – так ашаломлены, што тупае нагамі, трасе рукамі.

Гэта ён упершыню спасціг тую вялікую, адвечную Тайну – Цуд Жыцця.

9.

Потянем время, ибо нам спешить
резона нет ни при каком раскладе.
Потянем время, чтобы дольше жить
не радостного будущего ради,
не ради грандиозных дел страны,
погрязшей в перевыполненных планов,
и не во искупление вины
за преступленья проклятых тиранов.

Бацькі не рашаюцца мяне ахрысьціць.

Дарма, што тата наш камуніст, мама бытая камсамолка і абое яны атэісты – мой брат быў ахрышчаны. Там, дзе нарадзіўся, – у Чэрвені.

Але цяпер яны баяцца. Не, не марозу. Тыя падзеі, з-за якіх яны апынуліся ў Менску, яшчэ надта сьвежыя ў іхний памяці.

...Гэта была першная Радаўніца пасля съмерці бабкі Дар'і. Бацька тады проста прыехаў да магілы сваёй маці і моўчкі паставіў крыху каля яе.

Праз некалькі дзён за тое яго звольнілі з працы. (Ён працаваў у адзінай чэрвеньскай газете.) А выключэнъне яго з партыі было толькі справай часу.

Бацька дабіўся прыёму да сакратара абкаму. Ім тады быў П.Машэраў. У ягонай прыёмнай бацька сустрэў свайго лепшага школьнага і інстытуцкага сябра. «Ты што тут робіш?» «Звольнілі?» «Та-ак. ...Слухай, а давай да нас! Я пагавару з начальнствам, думаю, яны змогуць цябе ўзяць». Ну й, вядома, выйшлі яны адтуль разам, пайшлі выпілі...

Як ужо бацька прасіўся ў Машэрава, я ня ведаю (кажа, той быў лагодны), але з партыі яго ня выключылі.

Такім чынам, неўзабаве мае бацькі пераехалі ў Менск, што ўсё яшчэ цяжка ўздымаўся з руінаў, дзе бацька быў прыняты на работу ў выдавецтва “Ураджай”.

Мама ўсё ніяк не магла прывыкнуць да вялікага чужога гораду, хаця ёй тут бліжэй да інстытуту, дзе яна завочна вучыцца. Бо яна пакінула сваю любімую працу ў дзіцячым доме для сиротаў вайны і сумуе таксама па сям'і сваёй сястры Ніны, у чым доме яна пражыла 10 гадоў, і каго мы цяпер наведваем кожныя выходныя. Любяць яны выпіць і пасыпваць разам свае любімія “чэрвеньскія рамансы”. З цягам часу мама палюбіць Менск, які стане прыгажуном, і дзе ў яе будзе і любімая праца ў БДУ, і багата цудоўных сяброў. Але да сястры ў Чэрвень яна будзе ездзіць праз усё сваё жыццё, каб пасыпваць з ёй разам... И памруць яны ў адзін дзень.

10.

Ради хлеба куска — о добрे и о зле,
и о жалости нету помину.
Если хлебом единственным живут на Земле,
пусть возьмут и мою половину.

Чарга на кватэру, аднак, ніяк не прасоўваецца.

Першы дом, прынамсі, збудаваны, і людзі яго ўжо засяляюць. Аднаго дня бацька прыходзіць і абвяшчае, што ніякай кватэры мы не атрымаем і ў другім доме таксама. Гэта ёсьць рашэнъне мясцкаму.

Мая адчайная да безразважнасці мама спавівае мяне цяплей і шыбуе да адваката.

— Вы такая ж кабета, як і я — вы можаце мяне зразумець...

Такая ж кабета, як і яна, уладкаваўшыся ў мяккім крэсьле, глядзіць холадна-абыякава паверх акуляраў. Мама, каму ты тлумачыш?

— Навошта ж вы нараджаецце дзяцей, калі ў вас няма нармалёвых умоваў, каб іх гадаваць? — знайдзены самы спагадлівы адказ.

Во як! Ты бачыш, дачушка, нам нат і дзяцей мець ужо нельга!

— А ў цябе, напэўна ж, добрыя ўмовы! — мама праста ўткнула мяне ёй у рукі. — На, гадуй! — і ляснула дзьвярыма.

Я чуюся раптам пакінутай назаўсёды і заходжуся ровам. Голасна, патрабавальна!

...Праз паўгады, мы, шчасльвия, уедзем у нашую новую 2-пакаёвую “хрушчоўку” ва ўтульным дамку ў вёсцы Курасоўшчына — былым маёнтку пана Курасоўскага, што за паўднёвай мяжой Менску. Тут мы з братам і будзем гадавацца ў нашым дзіцячым садку, які размесціцца ў прыгожай Белай дачы, і ў нашым доме пасярод старога кляновага

парку, бавячы час у Дубовай даліне сядра пяцьсотгадовых дубоў каля рэчкі Мышкі, гойсаючы па Лысай гары – старажытным кургане, гуляючы ў лялькі з кіяхамі на інстытуцкіх дасыледчых кукурузных палях, што месцыліся праста за парогам дому, зъбіраючы бярозавы сок у бліжэйшых гаях, латошачы яблыкі ў незылічоных калгасных садах. Пазней нам, “першапасяленцам” – напалову гарадскім, напалову бездаглядным – давядзеца назіраць, як вялікі горад, хутка разрастаючыся, будзе паглынаць гэты прыгожы куток, выцінаючы шэрымі будынкамі сады і паркі.

У гэтай кватэры я навучуся хадзіць. Навучуся чытаць і пісаць. Тут я закончу школу і ўніверсітэт. Сюды буду вяртацца са сваіх спартовых вандровак. Тут народзіцца мой сын і навучыцца хадзіць, чытаць, пісаць... Гэтую кватэру я прадам, ад'язджаючы на другі канец свету.

11.

У мяне яшчэ няма імя.

Бацькі ўсё рапацца і спрачаюцца. Кожны заве мяне, як яму падабаецца. Брацік у іх рбдах ня ўдзельнічае і заве мяне няйнакш як “нашай дачушкі”.

Кожнай раніцы ён бяжыць да маёй калыскі даглядаць “дачушку”. У ягоныя абавязкі ўваходзіць сачыць за маёй пустышкай, каб вяртаць яе на месца, як толькі я ўсплюну. Не такая лёгкая справа, між іншым. А таму ён поўны гонару і адказнасці. Адылі прынцэса дасталася яму ох дый несьмяяна: чыста адмовілася смактаць несалодкую пустышку. Выход адзін – макаць яе ў мёд. Дапамагае, праўда, толькі на трываліны.

Аднаго разу бацькі, пакінуўшы нас на дзьве гадзіны і вярнуўшыся, бачаць такую карціну: Саша стаіць на зэліку ля маёй люлькі, цярпліва чакае. Вось узлытае пустышка, і тут жа выбухае скандал: я заліваюся гучным крыкам. Саша хапае праклятую пустышку, злазіць з зэліка, шаркае валёнкамі хуценька да кухоннага стала, залазіць на другі зэлік, макае праклятую пустышку ў мёд – і далей зваротнай хадой да калыскі... І гэтак усе дзьве гадзіны.

Мне дастаўся сумленны брат.

Сойду на станции заснеженной,
Затерянной в глухом лесу.
На станции с названием нежным!
«Я на руках вас донесу».
—Таких названий не бывает,—
Так скажет тот, кто вас не знает...

...Калі яму будзе 8, а мене 5, ён вырашыць зрабіць сюрприз бацькам. Нейкім чынам ім не пашанцуе з навагодняй ялінкай, і ён вырашыць пайсыці ў бліжэйшы лес, каб самому съсекчы і прынесці яе дамоў. А інакш – як жа нам атрымаць падарункі ад Дзеда Мароза? Куды ж мы паставім свае валёнкі, калі ў нас ня будзе нашай прыгожай ялінкі?

Ён возьме мяне з сабой у гэты цудоўны паход па навагоднюю елку.

Паход, аднак, акажацца не такім ужо і лёгкім. Нам давядзеца збоўчыць ад дарогі ў сумёты. Некаторыя з нас вышынёй. Мы ледзь прабірамяся скроў іх. Стамліся і ўзмоклі. Але ўсё яшчэ натхнёныя. Выбіраем прыгожую ялінку, і Саша съсякае яе. Ён – сапраўдны дрывесек: у вялі-

кай шапцы, вялікіх рукавіцах, валёнках, з сякерай за пасам. І я ня горш: захутаная ў хусткі і шалікі, я рашучая і адчайная (як мама, спадзяюся...).

Усё натхненне зынікае яшчэ далёка ад дому. Я зъмерзла. Ногі адмаўляюща мясіць гэты бясконцы сънег. Я села б адпачыць, але Саша не дае. Ён ідзе й ідзе. Неяк хутка съязмнела, пайшоў сънег і разгуляўся вецер. Ісьці стала зусім немагчыма. Мне съмяротна хочацца сесыці ў гэты мяккі сънег, скавацца ад завеі і прыснуць, але баюся застацца тут адна і цягнуся за братам.

– Саша, давай спынімся! Хоць натрохі.

– Гэта нельга! Разумееш? Трэба ісьці! Інакш мы замерзынем тут да съмерці!

– А мне ня холадна! Я толькі хачу сесыці, вытрусьць сънег з валёнак і трохі прыснуць.

– Не! Спаць нельга! Ты можаш так памерці ў сънезе! Трэба ісьці!

– Ты – гадкі і злы! Ці ты ня чуеш? Я не могу больш ісьці! – я спыняюся. Саша бярэ мяне за руку і цягне за сабой. Сънег, наш любімы, прыгожы пушысты сънег, з якім так весела і захапляльна гуляцца – укалыхвае, вабіць да сябе...

Саша прыцягне дамоў і елку, і сякера, і мяне.

Маленькі, ён ужо будзе даражыць Жыцьцём.

12.

Нядзельнымі раніцамі мама бярэ мяне ў свой ложак. Саша ўладкоўваетца побач. Мы пачынаем наш урок. Саша вучыць мяне чытаць.

Наш Саша – вундэркінд.

Ён вывучыў алфавіт, калі яму было 2 гады. Сам. Ніхто не звяртаў увагі на ягоную “навуку”, ніхто не ўспрымаў гэтага ўсур’ёз. Чым бы дзіця ня бавілася, абы ня плакала. Не расстаючыся са сваёй новенъкай азбукай, туляўся ён па хаце, прыступаў то да вечна занятых бацькоў (бо яшчэ вучыліся завочна), то да гаспадароў са сваім: “Якая гэта літара?” “Сынок! – маліла маці. – Пойдзеш некалі ў школу – усё дазнаешся!” Але ці ж можна дачакацца гэтага няпэўнага “некалі”? З адною толькі літарай выйшаў у яго канфуз. З апошняй. Гэта ж якраз бацьку патрапіла кінуць хутка і нядбала: “Гэта “Я”, сынок”. Доўга яшчэ дэмантраваў Саша кожнаму сустречнаму свае веды ў алфавіце: “Гэта – “А” ... гэта – “Пэ” ... гэта – “Эф” ... а гэта – “тата”.

У свае трэй гады ён ужо ўмеў чытаць. Праз год запісаўся ў інстытуцкую бібліятэку і пачаў насіць кніжкі дамоў. Зноў жа – сам. Адно што суседскі хлопчык, школьнік, дапамагаў яму. То ня дзіва, што работнікі будуць давяраць яму: у нашым маленькім “інстытуцкім пасёлку” ўсе яны будуць суседзямі і будуць ведаць Сашу як добра выхаванага, разумнага хлопчыка.

Кнігі і чытанье стануць ягоным сапраўдным захапленнем.

Ня толькі кнігі. Усё, што тычыцца навукі і ведаў, стане найболыш важным.

Маленькага росту, за першай партай, съветлагаловы хлопчык з вялізнымі блакітнымі вачымі мусіць быць самym ахайнym і лепшым за ўсіх. Ён усё будзе рабіць найлепшым чынам. Гэта ягоная натура. Для першага класу мама адмыслова пашые яму касыцюм – школьнью форму, бо ў крамах ня знайдзеца наогул стандартнай формy такога маленькага памеру – і ён будзе насіць яе, як новенъкую, аж трэй гады, пакуль з яе ня вырасце. Ён нізавошта ня пойдзе ў школу ў непрасаванай кашулі. Усе

ягоныя сышткі і падручнікі будуць рупліва абгорнутыя ў вокладкі і заўсёды неверагодна чыстыя. Адна разу на бацькоўскім сходзе настаўніца зробіць эксперымент з ягонымі цалкам съпісанымі сышткамі: яна ўкладзе яго ў стос новых і падыме стос, трymаючи за адзін край, так, каб атрымаўся веер: “Ці знайдзеце вы тут Сашаў съпісаны сыштак?” Ня знайдуць.

Ён будзе змагацца за кожную з тых шматлікіх “чырвоных зорак”, што трапяць у ягоныя сышткі (вынаходства ягонай настаўніцы замест пяцёрак), і залівацца сълязьмі над кожнай чацьвёркай. “Госпадзі, – будзе граваць над ім маці, – сынок, чацьвёрка таксама добрая адзнака!” – “Табе добрая – ты і атрымлівай!” Зрэшты, ён бадай што ня будзе мець проблемаў з хатнімі заданнямі: усё даецца яму лёгка. І ён будзе імкнуцца чытаць больш, каб ведаць больш, чым нават вучні старэйшых класаў.

Настаўнікі будуць казаць: “А Варабей наш – вылеціца школы арлом!”

13.

...Маёй маці давядзеца шыць школьнью форму і для мяне. Паколькі я пайду ў школу на год раней адпаведнага ўзросту, то і для мяне ў красах ня знайдеца школьнай сукенкі такога маленъкага памеру. Калі мае дзетсадаўскія сябры, якія нейкім чынам акажуцца на год старэйшымі за мяне, выпраўяцца ў школу, я, абражаная да глыбіні душы гэткім фактам, ушчэнт адмоўлюся йсьці ў садок і закачу дома скандал на тры дні, аж пакуль на чацьвёрты маці не завядзе мяне ў школу. Там давядзеца прыняць мяне: дзякуючы майму брату, я ўжо буду ўмець чытаць, трохі пісаць і лічыць. Гэтак і атрымаеца, што съвяточны, з белымі фартухамі і вялізнымі букетамі “Першы званок” так і не адбудзеца ў май жыцьці.

Так, менавіта брат навучыць мяне чытаць...

Але спачатку хадзіць. Потым будаваць сънежныя фартэцы і тунелі ў нашай засьнежанай Даліне... І адшукваць грыбы ў лесе. Што да яго – то грыбы чамусыці самі будуць выбягаць на тыя шляхі, дзе ходзіць ён. ...А потым плаваць. Я ня ведаю, хто ж навучыць яго, але плаваць ён будзе памістэрскую, як і ўсё, што ён робіць. І менавіта ягоным незвычайным спосабам навучаньня плаванню я буду карыстацца ў сваёй будучай працы. Ён навучыць мяне маляваць: ягонае няведама адкуль здабытае пачуцьцё колеру і лініяў і парады будуць дапамагаць мне ў маіх спробах. І я заўсёды буду занятая піянерскімі ды камсамольскімі насыцентгазетамі – у школе ды ў лагерах, ва ўніверсітэце. Ён жа навучыць мяне гуляць у шахматы, і я буду выйграваць на спаборніцтвах...

А лыжы... Лыжы стануць нашай агульнай любоўю. Здаецца, я навучуся бегаць на лыжах раней, чым хадзіць нагамі. Насуперак любому марозу, некалькі гадзінаў кожнага дня будуць прысьвечаныя нашай любімай засьнежанай Даліне і Лысай гары. Я авалязкова буду пракладваць першую лыжню пасяля кожнае завірухі, Сашка ж аддасць перавагу скаккам і палётам, на злом галавы, з кругога схілу Лысай гары. Хаця ўсяго таго рыштунку й будзе, што прасыцецкія вузкія лыжы, прыладжаныя да валёнкаў звычайнімі гумкамі, але будзе ён самым съмелым і адчайным маленъкім скакуном ва ўсёй акрузе.

Навучыць ён мяне і... біцца. І я буду бараніць яго ад “бальшуноў”.

Гэта будзе ўзаемна, праўда. Нават ад нашай маці: адчайнна будзе падстаўляць ён свае плечы і рукі пад пагрозылівы рэмень, прыкрываючы мяне, шкоднае дзіця, ад мамінага спрэвядлівага гневу: “Мама, яна ж маленъкая, яна больш ня будзе!” ...Пазыней нам будзе даставацца напару за нашыя бязглуздзяя вычварэнні: нішчэнныне посуду прыгатаваньнем нейкіх новых цукерак, гульню ў футбол у кватэры, вынаходства пораху...

Дзідавацца будзе ўсё нашае атачэнніне такому сяброўству паміж братам і сястрой. Бадай што... Дружалюбныя да ўсіх, поўныя жыцця дайной энергіі, мы будзем адорваць усіх нашым вясёлым жыццёвым съпектаклем.

14.

А часам будзе і так:

Прыцягвае мяне (яшчэ дашкольніцу) дадому за каўнер майго ўшчэнт засынежанага футра:

- Во! – дакладвае ён маці.
- Што такое? – выглядае тая з кухні.
- Во яна. Бач, зноў з Дзімкам гуляла.
- Дык што?
- Так, – адрываю я ягоную руку ад каўнера. – Ён мой жаніх.
- Я ж табе казаў ужо! ...Ты не разумееш: толькі ў тых сем'ях, дзе дзьве дзяўчынкі ці два хлопчыкі, яны мусяць жаніцца! А ў тых, дзе хлопчык і дзяўчынка, – ня трэба. Калі мы вырасыцем, мы проста станем муж і жонка.

Мілая дзіцячая наіўнасць...

Калі мы будзем у старэйшых класах, у нашай хаце то там, то тут я часам буду натыкацца на апавяданні аб шлюбах паміж братам і сястрой, складзеныя ў самых розных частках сьвету...

Калі ён пойдзе ў войска, мы будзем пісаць адзін аднаму лісты памерам з добры сыштак дробным почыркам. То будуць проста нашыя думкі аб Жыцці. Аб сэнсе яго. Аб сэнсе жыцця ў такім датклівым і распушнім, заблытаным Сьвеце. “Ведаеш, сяstryчка, – напіша ён мне, – я адчуваю ў сабе вялізную сілу індывідуальнасці. І са свайго шляху я ніколі не сыйду...” Мама будзе криху раўнаваць нас і так цікаўна падглядаць праз маё плячо...

У армії ён навучыцца іграць на гітары і прывязе дамоў некалькі сваіх вершаў і песняў. Мы будзем бавіцца з імі: я нават напішу перафраз на адзін ягоны верш.

Вершы... Зрэшты, ніхто – ні бацькі, ні я – так і ня будзе ставіцца суп’ёзна да ягоных паэтычных спрабаў.

Бо пасыля пачатковых класаў стане ясна, што надзея “ўзыляць арлом са школы” мае важкую падставу – высьветліцца, што Саша вельмі таленавіты: ён фенаменальная адoranы ў матэматыцы. Праз усе гады ягонай вучобы ў сярэдніх і старэйшых класах, настаўнікі будуць дзівіцца ягоным здольнасцям. Як потым і выкладчыкі ва ўніверсітэце. Гэтак будзе шмат шуму і размоваў вакол яго... Знаёмачыся са мною, настаўнікі будуць казаць мне: “О, дык ты сястра таго матэматычнага хлопца! То, напэўна, і ты такая ж таленавітая, га?” Магчыма. Але не настолькі, як ён.

Ты – геніяльны, мой старэйшы брат.

15.

Кто связь между добром и злом разрубит?
Кто сможет это сделать не греша?

У размовах ён будзе казаць мне: "Ты, сястрычка, нарадзілася ня ў тым стагоддзі. Ці то запозна. Ці то зарана. ...А мусіш верыць, што твой прынц яшчэ адшукае цябе, мая дарагая прынцэса".

...Пазнаныне таго, які зъменлівы гэты цудоўны Сьвет, яшчэ чакае мяне наперадзе ў майм жыцьці.

Якім пакручастым можа быць Жыцьцё – бы нашыя зывілістыя беларускія рэчкі. Якімі нечаканымі, зацягваючымі вірамі бывае запоўненае яно... Як Любоў у абдымках Хлусыні становіцца Ільдом. Як Гвалт можа ўбірацца ў вонратку Дабра...

І ніколі ня зможаш ні прывыкнуць да прыхамацяў Жыцьця, ні быць гатовым да ягоных паваротаў.

У сярэдніх класах высьветліцца, што ў Сашы падазронія схільнасці да недараўальнага граху: ён відавочна ня будзе цікавіцца "обществен-най жизнью школы" і ўсяляк памкнецца пазъбягаць удзелу ў піянэрскай ды камсамольскай работе. Што неабвяргальна мусіць быць выпраўленым.

Уступ у піянеры ня будзе для нас нас выбарам, а вось прыём у камсамол мы павінны будзем яшчэ заслугоўваць. Непрыняцце ў камсамол – страшэннае пакаранье!

Саша нават не складзе заявы туды...

Вайна са свавольным хлопчыкам разгорнецца не на жартачкі. Саша праявіць нечуваную ўпартасць. Асобны фронт вайны праляжа праз буржуазна-недапушчальную дайжыню валасоў, шырыню штаноў і разбэшчаную музыку "Бітлз". З часам, калі іншыя хлопцы ўжо супакояцца ці хаця б будуць хаваць свае захапленні, гэты цвердалобы неслух – не. Ня пусьцяць яго ў клас у широкіх штанах – ён здабудзе сабе яшчэ шырэйшыя. Яго будуць стрыгчы налыса – ён будзе прагульваць школу...

Да старэйшых класаў ён ператворыцца ў абсалютова няўпраўнага, невыносна агрэзьлівага "цяжкага падлетка". Будзе пастаянна прагульваць школу, закіне вучобу і ня будзе прызнаваць ніякіх парадкаў.

Я хаяць і буду даволі актыўным сябрам камсамолу, але дух супярэчлівасці ня будзе чужым і для мяне. І часцяком, нават пасыля таго, як мой брат закончыць школу, я буду чуць у адказ на мае пярэчаныні настаўнікам: "Ты достойная сестра свога наглого брата!"

Я должен был родиться журавлем,
но по ошибке — или по улыбке! —
явился в мир в обличии своем,
чтоб досаждать себе — колючей рыбке.

Калі ён будзе ў 10 класе, у школе грымне страшэнны скандал. Райкам камсамолу разам з гарана будуць праводзіць дасылаваныне сярод вучняў старэйшых класаў на прадмет іхній "моральнай устойчивости и политической зрелости". Вучням трэба будзе запоўніць анкеты-апытальнікі. Пасыля гэтай анкеты Сашу разам з маці выклічуць на педсавет школы ў прысутнасці прадстаўнікоў райкама камсамолу. На па-

радку дня будзе выключэнне Сашы са школы. (Што там, у Сашавай анкеце, ня будзе абміяркоўца нават дома “на кухні” шэптам...)

Мая бедная мама, мая адчайная да безразважнасці мама скажа ім:

– А вы памятаеце, якога вучня я прывяла да вас у першы клас дзесяць гадоў таму? Забыліся ўжо! ...І што вы з ім зрабілі? ...

Саша ледзь закончыць школу. Мама ўгаворыць яго ўступіць у кам-самол, каб падаць дакументы ва ўніверсітэт на матфак: некамсамольцаў у ВНУ не прымаюць. Складкаў, аднак, ён ні разу не заплоціць.

Ва ўніверсітэце ў яго будуць нейкія праблемы з дэканам, і напрыканцы трэцяга курсу яго выключаць пасъля таго, як ён проста ня пойдзе здаваць экзамены па навуковаму камунізму, гісторыі партыі...

Адразу ж яго забяруць у армію. Ён будзе шмат расказваць мне ў лістах і пасъля, як гэта складана – змагацца з “дзедаўшчынай”, што махровым цвятам буяе ў войску. Так, ён і тут не супакоіцца, а распачне свайго роду рэвалюцыю на злом ненармальных, нялюдскіх парадкаў у вайсковай часці. Сярод афіцэраў ён будзе называцца ці то адпетым лайдаком, ці то нахабнікам, але ягоныя захопленыя саслужыўцы яшчэ доўга нават пасъля заканчэння службы будуць звязратацца да яго, каб пагаварыць, парайца. “...І няхай начальства наракае зараз на мяне і бацца, як бунтара, але я рады, што лёд крануўся і ёсьць нейкая мая заслуга ў тым...”

Кругом идёт война.
Я дрался, что есть силы...

Праблемы з начальствам у яго будуць заўсёды. Хаця ён і зробіцца выдатным будаўніком з вышэйшай кваліфікацыяй па ўсіх будаўнічых сыпецыяльнасцях. Але ягонае атачэнне будзе любіць яго: ён будзе лагодным, вясёлым і інтэлігентным хлопцам.

З гадамі, праўда, – ўсё больш замкнёным.

И у кого мне с ужасом спросить
О том, как становлюсь я холоден к народу,
И через сколько протащили сит
Мою необозримую свободу?

– Ты ведаеш, – скажа ён мне праз гады, – ды нічога асаблівага ў той анкеце я не напісаў. Я напісаў тое, што кожны з іх ведаў і што кожны думаў. Тое, што ёсьць. ...Ну, напісаў: “Камунізм – гэта гульня ў адныя вароты паміж ілгунамі і дурнямі”, “Праграма Камуністычнай партыі – лухта”, “Маральны кодэкс маладога будаўніка камунізму – мантра палітычна сыпелага ідыёта”, ну і ўсякае такое. Зрэшты, гэта былі жарты. Я не зьбіраўся перадаваць ім гэтыя варыянты. Ня ведаю, як ён да іх патрапіў. Хаця я і не шкадую аб тым: от жа весела было! Ты памятаеш? – засымяеца ён. – Яны ж там насіліся тады, што тыя прусакі пад съятлом!..”

О, Госпадзе!
Шчыры да ўпартасці! Наіўны да безразважнасці!
Як зьбіраешся жыць ты – у гэтым безнадзеіна не ласковым, марознанусылівым, ашчэранным Съвеце?!

16.

Нядзельная раніца.

Дзьве вясёлыя цёткі – Аня і Маня – прыйшлі да нас у госьці.

Цётка Маня – маміна старэйшая сястра. Яна трапіла ў Менск ў 1944 годзе паслья вызваленяня, калі пачалі будаваць аўтазавод. Яе, сяманаццацігадовую камсамолку, мабілізавалі на ахову будаўніцтва. Там яна пазнаёмілася з былым партызанскім камандзірам і выйшла за яго замуж. Яны абое адпрацујуць на аўтазаводзе аж да самай пенсіі.

А цётка Аня – іхня траюрадная сястра, жонка іхняга брата Мікалая – “вечнага партызана”.

Цёткі прыйшлі ў адведкі. Паслья чаркі яны пачуваюцца яшчэ больш жыццярадаснымі й съмелымі.

– Пястро! Трэба дзіцё пахрысьціць! – чапляюцца яны да майго партыйнага бацькі, які павінен быць атэістам. Замест бацькі я выбухваю лянкай на нейкай сваёй мове.

– Ого! Галасістая!

– А-а... равець бясконца. Як ніхто, – уздыхае мама.

– Пястро, то ж ня гожа. Трэба табе яе ўпарадкаваць. Га?

І яны са съмехам, блазнуочы, запіхваюцца мяне ў сумку. Саша, зъянтэжаны такім паваротам, стаіць разгублены.

– Бач, хлопець, калі яна ўжо такая крыкуха – мы яе забярэм! – Саша ўскоквае і ўчэпліваеца рукамі і нагамі ў ручку сумкі, кусае цётчыны рукі.

– Ірынка! Мама, яны забіраюць яе! Не аддавай!

– Ай, сынок, яна благая. Равець во дзень і ноч. Я так стамілася. Не магу больш з ёй. Давай аддадзім яе.

– Я! ...Я буду яе гадаваць!

17.

Праз увесь прамёрзлы горад, скаваную ў звычайнай сумцы, мяне прывезлы ў Касцёл святых Сымона і Алены, што на плошчы Леніна каля дома Ураду.

Наш любімы Чырвоны касцёл цудам ацалеў у апошнюю вайну. Некалі пабудаваны быў як каталіцкі касцёл на сродкі аднаго багатага гараджаніна ў памяць аб сваіх памерлых дзеяцях. Але тут ідзе праваслаўная служба. Пазней там атабарыцца Саюз кінематографістаў, што і выратуе будынак ад поўнага “революционнага преобразования”.

...Я сяджу на руках абаіх маіх цётак. Разамлеўшы і падабрэўшы ад цёплага водару, я цікаўна разглядаю дзіўны пакой, прыгожыя абрэзы, пакрытыя белымі з чырвоным ручнікамі, агенчыкі сьвечак. Святар у залачонай вонратцы гаворыць дзіўнавата незразумелымі словамі і махае перад намі нейкай дымнай штукаі. Потым ён пырскае на мяне вадой, пера-хрышчвае і надзяявае мне на шыю маленькі крыжык...

Мяне нараклі Ірынай. Імем, якое мой брат выбраў для мяне.

...Праз гады, калі людзі будуць казаць, што я такая цярплівая і цярпімая, ці дзілавацца маёй устойлівасці да марозу – я буду адказваць: гэта таму, што ў мяне аж дзьве хросныя маці. Ну, а мароз... а з марозам мы ж проста – “малочныя браты”.

Не шутят такими вещами,
Но каждой прожилкой в судьбе
Я верю: меня завещали
На этой планете тебе.
Бери же любовь! И печали
В смущенной душе не таи...
Меня, как огонь, передали
В неловкие руки твои.

Саша памёр пахмурным лістападаўскім днём 1996 году, калі яму было 40. Памёр ад той сацыяльной бяды, што набыла памеры эпідэміі ў нашай краіне. Ён аказаўся слабым перад хваробай, якая замяніла Любоў у нашым доме на Злосць і Боль.

Той, хто мусіў нарадзіцца жураўлём, хацеў бачыць Сьвет дасканалым ... і выбраў доўгі і пакутны шлях адыходу з яго.

Мама ня бачыла ягонай съмерці: яна памерла на два гады раней. Бацька ж пакінуў сям'ю даўно: маючы дзівэ вышэйшыя адукацыі, ён так і ня змог пракарміць нас за свой заробак. Развод быў такім бурным, што ён свайго сына пабачыў пасьля 23-гадовай разлукі толькі ў дамавіне. Праз год я пахавала і яго.

Пасьля Сашавай съмерці я знайшла ў ягоных рэчах два сшыткі, сыпісаныя ягоным прыгожым дробным почыркам. Два сшыткі вершаў, напісанных на “правильном языке” без адзінай памылкі, аб якіх я ня мела раней ніякага ўяўлення.

Ягоныя прыгожыя, мудрыя, прароцкія вершы.

І толькі гэтыя вершы і той маленькі крыжык, які я выпадкова знайшла ў старых сямейных паперах, калі выпраўлялася ў Канаду, грэюць тут мне душу, адмарожаную ў маёй цяпер далёкай, цудоўнай, крохкай, не-паддатлівой краіне.

Я ненавижу всякое насилие.
Но худший тип — насилие добра:
под каблуком хрустят чужие крылья,
зато идет по правилам игра.

Я не играю в жизнь — мои ошибки
зачтутся мне — не вам о них жалеть.
Вы говорите, нынче в моде скрипки?
Но с детства я предпочитаю медь.

Любить?! — Люблю.
Надеяться?! — Надеюсь.
Пускай легко обидеть и сломать,
но никогда не выбить эту ересь
из тех, кто не боится умирать.

Я не боюсь. Я верю в воскрешенье.
Не там, а здесь. Бездонные миры —
соединяются люди во спасенье.
И к черту *vashii* правила игры.

Таронта, 2003.